

Jerzy Syryjczyk

"Podręcznik prawa kanonicznego", t.
1-4, Edward Szafrowski, Warszawa
1985-1986 : [recenzja]

Collectanea Theologica 58/2, 175-178

1988

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

RECENZJE

ks. Edward SZTAFROWSKI, *Podręcznik prawa kanonicznego*, t. 1—4, Warszawa 1985—1986, Akademia Teologii Katolickiej, s. 368 + 304 + 346 + 471.

Promulgowany przez papieża Jana Pawła II Konstytucją Apostolską *Sacrae disciplinae leges* (25 I 1983) nowy Kodeks Prawa Kanonicznego stał się impulsem dla licznych opracowań i komentarzy. Wejście w życie odnowionego Kodeksu zrodziło również zapotrzebowanie na nowy podręcznik prawa kanonicznego nie tylko dla studiujących prawo kanoniczne i nauki teologiczne, ale także dla duszpasterzy, którzy zgodnie z prawem kościelnym wykonują swoją posługę. Z tych też względów ze szczególną satysfakcją należy odnotować ukazanie się w literaturze prawa kanonicznego w Polsce pierwszego całościowego komentarza do Kodeksu z 1983 r. Opracowany on został przez ks. Edwarda Sztafrowskiego, cenionego i znanego z bogatej twórczości naukowej profesora prawa kanonicznego z Akademii Teologii Katolickiej w Warszawie. *Podręcznik prawa kanonicznego* — obszerne, 4-tomowe dzieło, liczące blisko 1500 stron — ma w dużej mierze charakter pionierski i jest w zestawieniu z innymi tego rodzaju pracami w literaturze światowej opracowaniem oryginalnym. Autor tylko w niewielkim stopniu mógł skorzystać z innych, nowych komentarzy do Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 r., albowiem ukazały się one już w trakcie powstawania omawianego dzieła. Te nowe pozycje zostały skrzętnie odnotowane w podręczniku zarówno w zamieszczonym wykazie (t. 1, s. 117—118), jak i w merytorycznych rozwiązaniach konkretnych kwestii, co wyraźnie zostało uwypuklone w odpowiednich przypisach. Wprawdzie w swojej pracy ks. E. Sztafrowski oparł się przede wszystkim na rodzimej literaturze prawa kanonicznego, ale przeprowadzając trafną selekcję, wykorzystał również wiele pozycji z literatury obcojęzycznej.

Ukazanie całego systemu nowego prawa kościelnego zmusiło autora do syntetycznego ujmowania niektórych problemów. W przypadku, gdy poruszane zagadnienia znacznie wykraczają poza ramy podręcznika, w notach biograficznych kieruje on do opracowań, które poszerzają komentowany materiał. Liczne zestawy źródeł, w jakie zaopatrzone został podręcznik, szczególnie odnoszące się do posoborowego ustawodawstwa kościelnego, orientują nie tylko w bogactwie zagadnień prawa kanonicznego, ale również stwarzają okazję do zgłębienia poruszanych problemów oraz ułatwiają wybór tematu prac seminaryjnych, magisterskich i innych. Śmiało także po ten bogaty materiał źródłowy mogą sięgać badacze, którzy zajmują się zagadnieniami nawet o charakterze bardzo szczegółowym.

Pod względem konstrukcji podręcznik ks. E. Sztafrowskiego w zasadzie wzoruje się na układzie kodeksowym, co wynika z przyjętej zasady prezentowania i komentowania ustaw. Podziałów kodeksowych autor nie trzyma się jednak zbyt sztywno, odchodzi bowiem od nich w wypadkach, gdy domaga się tego strona merytoryczna omawianych problemów. Ma to miejsce zwłaszcza tam, gdzie pojawia się konieczność zastosowania dalszych podziałów, których Kodeks nie przewiduje.

W tomie pierwszym podręcznika, po słowie wstępnym, zamieszczona została część wprowadzająca zatytułowana *Zagadnienia wstępne*. Autor omawia tu najpierw tematy dotyczące porządku prawnego w Kościele, w związku z czym porusza takie kwestie, jak *Natura Kościoła, Kościół i wspólnota ludzka, Miejsce porządku prawnego w Kościele, Pojęcie i podział prawa*. Uwzględnienie powyższych zagadnień wydaje się potrzebne i niezwykle cen-

ne ze względu na swoistą specyfikę prawa w Kościele. Tematy te pozwalają czytelnikowi głębiej wniknąć w problematykę oraz lepiej zrozumieć treść i sens komentowanych później ustaw kościelnych, co — należy mocno podkreślić — znacznie podnosi wartość podręcznika. W następnym rozdziale tej części omówione zostały źródła prawa kanonicznego, ze szczególnym zwróceniem uwagi na źródła istnienia i poznania tegoż prawa. Materiał zaprezentowany w powyższym rozdziale będzie mógł służyć jako przygotowanie do nauki prawa kościelnego i z pewnością naukę tę ułatwi — przynajmniej w początkowej fazie studium. Wreszcie ostatni rozdział, który nosi tytuł *Soborowa odnowa Kodeksu Prawa Kanonicznego*, ukazuje inspiracje soborowe w zakresie prawa kanonicznego, zasady odnowy Kodeksu oraz przebieg prac i działalności Komisji Kodyfikacyjnej w tej dziedzinie. Szeroki i różnorodny wachlarz zagadnień poruszonych w części wprowadzającej przybliży czytelnikowi obraz nowego Kodeksu zarówno na tle historycznych zbiorów prawa kościelnego, jak i w świetle doktryny Soboru Watykańskiego II.

Na stronie 122 pierwszego tomu rozpoczyna się komentarz do poszczególnych ksiąg Kodeksu. Na początku kolejnych ksiąg, ich części, sekcji i tytułów zamieszczony został ogólny układ materiału, który odpowiada zapowiadzanemu tematowi. Rozwiązanie takie w dużej mierze pomaga czytelnikowi w zapoznaniu się z układem i treścią Kodeksu. Na końcu tomu czwartego podręcznik zawiera alfabetyczny indeks rzeczowy, który bardzo ułatwia znalezienie poszukiwanego tematu lub zagadnienia. Autor, mając na uwadze przydatność podręcznika w duszpasterstwie, w ostatnim tomie (t. 4, s. 435—438) podał gotowe wzory niektórych pism przydatnych zwłaszcza w ramach duszpasterstwa parafialnego. Każdy tom podręcznika, oprócz szczegółowego spisu treści w języku polskim, posiada taki sam indeks w języku łacińskim. Bardzo bogaty materiał źródłowy obcojęzyczny, w który zaopatrzone zostały przypisy, pozwala mieć nadzieję, że z dzieła tego w pewnej mierze będą mogli skorzystać również kanoniści nie znający języka polskiego.

W komentarzu do poszczególnych instytucji i zagadnień prawnych można znaleźć znacznie bogatszą treść niż wymaga tego skomentowanie konkretnej ustawy. Ponadto w wielu wypadkach autor opracował oprócz komentarza aspekt historyczny ważniejszych instytucji prawnych, jak chociażby w przypadku takich instytucji, jak sobór powszechny, synody partykularne, synod diecezjalny, wyższe seminarium duchowne, parafia, proboszcz, wikariusz itp. Daje to czytelnikowi możliwość lepszego zrozumienia istoty omawianych później instytucji kanonicznych.

Podręcznik nie ogranicza się do komentowania norm kodeksowych. W wielu wypadkach spotykamy znaczne poszerzenie treści w stosunku do tego, co zawarte zostało w przepisach Kodeksu. Dotyczy to zagadnień wyłączonych z postanowień Kodeksu lub potraktowanych w nim w sposób marginesowy, jak na przykład kanonizacja Sług Bożych¹. Autor zwrócił też uwagę na kwestie związane z Kurią Rzymską, której Kodeks poświęca zaledwie dwa kanony i odsyła do przepisów szczegółowych, pełniej też — wychodząc poza normy kodeksowe — naświetlił inne zagadnienia. Wyrazem tego jest szerokie omówienie tematów dotyczących uświęcającego zadania Kościoła. Szerzej niż wymagał tego komentarz potraktowane zostały takie sakramenty jak np. chrzest, pokuta, Eucharystia, a przede wszystkim sakrament małżeństwa. Tak znaczne wyjście przez autora poza ramy ustaw kodeksowych upoważnia do stwierdzenia, że podręcznik zapoznaje czytelnika nie tylko z Kodeksem z 1983 r., lecz również z całokształtem obowiązującego prawa kościelnego. Autor nie ograniczył się także do przedstawienia jedynie prawa powszechnego, wielokrotnie zwracając uwagę na zarządzenia wydane przez Konferencje

¹ Postępowania kanonizacyjne rządzą się specjalną procedurą, która jest unormowana w konstytucji apostołskiej Jana Pawła II *Divinus perfectionis Magister* (25 I 1983).

Episkopatu Polski, przez co przybliży czytelnikowi specyfikę partykularnego prawa kanonicznego w Polsce.

Ks. Szafronowski niejednokrotnie rozpatruje zasady i normy prawne pod kątem praktyki duszpasterskiej. Stąd w podręczniku można znaleźć wiele praktycznych uwag o charakterze duszpasterskim, które wynikają z przepisu ustawy. Autor ponadto wyraźnie wskazuje na zmiany, jakie zaszły w prawie kościelnym, szczególnie w stosunku do ustawodawstwa kanonicznego zawartego w Kodeksie z 1917 r.

Ks. Szafronowski, odczytując treść nowego prawa kościelnego, zawsze ma na uwadze naukę Soboru Watykańskiego II oraz normy posoborowego ustawodawstwa kościelnego. Odwołanie się do doktryny soborowej pozwala zorientować czytelnika, w jakim zakresie nowy Kodeks oparł się na soborze, oraz daje możliwość lepszego zrozumienia treści odczytywanej normy. Metoda ta jest jak najbardziej słuszna i właściwa, albowiem — co podkreśla wybitny znawca teorii prawa kościelnego, ks. prof. R. Sobański — „spodziewać się trzeba, że kodeks będzie interpretowany w świetle soboru i świadomości Kościoła, a nie odwrotnie”². Prawo kanoniczne jest prawem Kościoła, co zmusza kanonistów do wykazania, że chodzi w nim o realizację tajemnicy Kościoła, jaką jest tajemnica naszego zbawienia³. Tego trudnego zadania podjął się i z sukcesem zamysł swój zrealizował autor omawianego podręcznika. Instytucje prawne ks. Szafronowski widzi zawsze w wymiarze tajemnicy Kościoła, prawo kanoniczne zaś ukazuje w ścisłym odniesieniu do nadprzyrodzonego życia Kościoła. Zmierza ono bowiem do uświęcenia dusz i chce dopomóc człowiekowi w jego osobowym spotkaniu z Bogiem. Toteż autor stara się — i czyni to z powodzeniem — wiele zagadnień prawnych naświetlić i pogłębić z punktu widzenia teologii.

Oprócz wyżej wymienionych walorów do zalet podręcznika ponadto trzeba zaliczyć jasny wykład nauki, poprawny styl, dobry prawniczy i zarazem czytelny język oraz zajmowanie często własnego stanowiska w kontrowersyjnych kwestiach. Sprawia to, że podręcznik z powodzeniem może być adresowany do szerokiego kręgu odbiorców, którzy w jakikolwiek sposób interesują się zagadnieniami prawa kanonicznego.

Nie ustrzegł się jednak autor pewnych niedociągnięć, chociaż — ze względu na rozmiar dzieła i w porównaniu z jego walorami — są one bardzo niewielkie. W tomie czwartym na stronie 321 pod tytułem *Osoby nie podlegające prawu karnemu* wymienione zostały okoliczności, które całkowicie znoszą poczytalność i odpowiedzialność karną. Nie znaczy to, że osoby (poza punktem 1), które naruszają ustawę karną pod wpływem bojaźni, stanu wyższej konieczności, w obronie koniecznej, na skutek wielkiej niedogodności itd. nie podlegają prawu karnemu. O tym, kto podlega prawu kanonicznemu i tym samym zobowiązany jest zachować prawo karne (z pewnymi tylko odchyleniami), mówi nam kan. 11 nowego Kodeksu. Powyższe niedopatrzanie autora wynika z faktu, że w Kodeksie tytuł III pierwszej części prawa karnego nosi nazwę *Podmiot sankcji karnych*. Jest on wynikiem nowego ujęcia leksykalnego prawa karnego w Kodeksie z 1983 r. — ujęcia podmiotowego — podczas gdy w Kodeksie z 1917 r. było ono przedmiotowe. Stary Kodeks, zgodnie z założeniami szkoły klasycznej, określał najpierw przestępstwo i jego karalność, Kodeks z 1983 r. natomiast zrealizował zasadę szkoły pozytywnej, która na plan pierwszy wysuwa osobę sprawcy, na drugim umieszczając jego czyn, to jest przestępstwo. Autor, mówiąc więc o okolicznościach, które zmniejszają i zwiększają poczytalność karną, powinien konsekwentnie wskazać na okoliczności, które całkowicie tę poczytalność znoszą. Innymi słowy — zamiast

² *Nowa kodyfikacja jako zjawisko kościelne*, Prawo Kanoniczne 26 (1983) nr 1—2, s. 12.

³ *Tamże*.

mówić o podmiocie, który nie podlega prawu karnemu, należało powiedzieć o okolicznościach, które znoszą pocztytalność prawno-kryminalną.

Na stronie 313 w tomie czwartym autor, komentując kan. 1313, stwierdza: „Jeżeli po dokonaniu przestępstwa zmienia się ustawa, należy stosować korzystniejszą dla przestępcy (§ 1). Zawsze będzie to ustawa przewidująca mniejszą karę”. Przytoczony wniosek ma charakter zbyt ogólny, gdyż dzieje się tak na ogół, ale nie zawsze. Ustawą korzystniejszą dla sprawcy może być bowiem także ustawa, która grozi surowszą sankcją karną, lecz mimo to stwarza mu korzystniejszą sytuację ze względu na możliwość odstąpienia od ukarania, zawieszenia kary lub nadzwyczajnego jej złagodzenia. Realizując zasadę *pro reo mitior*, należy brać pod uwagę całokształt przepisów porównywanych ustaw (łącznie z ustawą pośrednią), czyli wszystkie składniki obiektywne i subiektywne, które stwarzają lepszą sytuację dla sprawcy.

Jak już wyżej powiedziano, wspomniane uwagi w żadnym wypadku nie pomniejszają zasadniczego znaczenia omawianego dzieła. Praca stanowi rzeczywiście cenną pozycję fachową nie tylko dla specjalistów w dziedzinie prawa kanonicznego, ale także dla duszpasterzy, a nawet osób świeckich, które pragną poszerzyć lub pogłębić swoją wiedzę teologiczną i prawną. Na razie, od wydania Kodeksu Prawa Kanonicznego, dzieło ks. Szafrrowskiego jest jedynym kompletnym podręcznikiem w naszej literaturze kanonistycznej. Ze względu na walory merytoryczne, metodologiczne oraz wiele innych pozytywnych cech do podręcznika tego zawsze chętnie i z pożytkiem będą sięgać wszyscy zainteresowani prawem kanonicznym. Autorowi dzieła, ks. prof. Edwardowi Szafrrowskiemu, należą się wyrazy uznania i wdzięczności za to, że w tak krótkim czasie po wydaniu Kodeksu Prawa Kanonicznego wzbogacił kanonistykę o ważną pozycję, która daje czytelnikowi pełny obraz nowego prawa kościelnego.

ks. Jerzy Syryjczyk, Warszawa

Werner DOMMERSHAUSEN, *Die Umwelt Jesu. Politik und Kultur in neutestamentlicher Zeit*, Freiburg-Basel-Wien 1987 (wyd. 4 jako specjalne), Verlag Herder, s. 136 (*Theologisches Seminar*).

Poręczna książeczka o wymiarach 12 × 20 cm w kartonowej błyszczącej okładce, łatwo mieszcząca się w kieszeni marynarki, zawiera w skondensowanej formie mniej więcej treść dwóch tomów *Nowy Testament na tle epoki* pióra ks. E. Dąbrowskiego, z serii komentarzy do Nowego Testamentu, oczywiście bez licznie tam podanych ilustracji i map, ale za to obejmuje zasięgiem historycznym czasy od powstania żydostwa, czyli od 539 r. przed Chr. do czasów Hadriana (138 r. po Chr.). To odnośnie do dziejów końca Starego Testamentu i początków chrześcijaństwa. Ponadto mamy w niej *compendium* do *Institutiones biblicae*, czyli „życia codziennego” w wymienionych czasach w Palestynie. Jak podaje autor w przedmowie do wydania z 1977 r., książka powstała z wykładów na Wydziale Teologicznym w Trewirze i obliczona jest właśnie na dostarczenie praktycznej pomocy do lepszego zrozumienia środowiska żydowsko-chrześcijańskiego, a zwłaszcza bogactwa otrzymanego w dzieciństwie Chrystusowym (Ef 1,18). Cenna jest ta pomoc zwłaszcza dla studentów teologii, nauczycieli religii, duszpasterzy i wszystkich miłośników Biblii. Szczegółowość wydania czwartego z 1987 r. polega na przejrzaniu literatury i wprowadzeniu nowych pozycji z ostatniego dziesięciolecia w miejsce starszych.

Autor (ur. w 1919 r.) jest emerytowanym profesorem wykładającym introdukcję biblijną i nauki pomocnicze na Wydziale Teologicznym w Trewirze. Zajmuje się duszpasterstwem, mieszkając w Davos.

Część pierwsza w 10 paragrafach traktuje o politycznych dziejach Nowego Testamentu, sięgając, jak było wspomniane, do początków imperium perskiego. Zaraz po spisie rzeczy i wykazie skrótów została podana literatura ogólna